

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

V 2014 9

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

LESIKALIZOVANA MODALNOST

Apstrakt: Ovaj rad bavi se modalnošću kroz analizu primera u kojima se modalna značenja izražavaju leksikalizovanim jezičkim sredstvima – modalnim pridevima i priložima. Izučavanje leksikalizovane modalnosti čini da modalnost kao fenomen sagledamo iz nove perspektive i osvetljava taj pojam onako kako studije fokusirane na modalne glagole u engleskom jeziku nisu mogle. Ukazuju nam se potencijalni pravci za nova ili dalja istraživanja, a neki terminološki setovi i podele modalnosti urušavaju se pod teretom primera u kojima se modalna značenja enkodiraju pridevima i priložima. Preispitani su pojmovi epistemičke, deontičke i dinamičke modalnosti, a njihova su značenja prostudirana, objašnjena ili redefinisana iz novog ugla.

Ključne reči: modalnost, pridevi, prilozi, engleski jezik, leksikalizovana modalnost, epistemička modalnost, deontička modalnost, dinamička modalnost.

1. Uvod

Kada je reč o sinhronijskom pristupu proučavanju modalnosti, lingvisti su se tradicionalno fokusirali na modalne glagole, pogotovo u angloameričkoj literaturi. Hoj uočava da u literaturi prevladava stav da se modalnost u standardnom engleskom jeziku izražava uglavnom uz pomoć modalnih glagola (2005: 1299). Palmer smatra da je proučavanje modalnih glagola sinonimno proučavanju same modalnosti, jer se značenja koja izražavaju modalni glagoli u engleskom jeziku ne razlikuju znatno od onih koje bi trebalo uključiti u tipološku studiju o modalnosti (1979: 2). Nijedna od ove dve tvrdnje nije netačna. Međutim, da bi se modalnost kao fenomen sagledala u celosti i da bi se pružio zaokružen pregled modalnih značenja, nije dovoljno fokusirati se isključivo na modalne glagole u engleskom jeziku.

U poslednje vreme lingvisti uočavaju ograničenost dosadašnjih proučavanja i šire istraživanje o modalnosti van granica gramatikalizovanih ekspanenata modalnih značenja, tj. nosioci modalnih značenja se sagledavaju iz šire perspektive. Videćemo kako su neka od tih istraživanja osvetlila pojam modalnosti iz potpuno novog

ugla, uticala da se ključni pojmovi iz ove oblasti redefinišu i ukazala na istraživački potencijal koji se krije iza modalnih prideva i priloga.

2. Epistemička modalnost

Nujts smatra da je epistemički modalan onaj lingvistički izraz kojim se procenjuju šanse da se neko hipotetičko stanje stvari desilo, da se upravo dešava ili da će se desiti u nekom mogućem svetu (2001: 21). Lajonsovo gledište je, u neku ruku, labavije – epistemička modalnost tiče se pitanja znanja i verovanja (1977: 793); nečijeg mišljenja pre nego činjenica (1977: 681). Epistemička logika se, prema Lajonsu, može definisati preko pojma mogućih svetova – znati šta neka propozicija znači, podrazumeva da znamo pod kojim uslovima, odnosno u kakvim mogućim svetovima je istinita (1977: 793). Svaki iskaz u kojem govornik eksplicitno kvalifikuje svoje određenje prema istinitosti propozicije izražene rečenicom koju govornik izgovara, bez obzira na to da li se ta kvalifikacija eksplicitno izražava u verbalnoj, prozodijskoj ili paralingvističkoj komponenti, jeste episte-

mički modalan ili modalizovan iskaz (Lyons 1977: 797).

Kod Nujtsa, govornik ocenjuje verovatnoću realizacije nekog stanja stvari (2001: 21), a kod Lajonsa govornik zauzima stav u odnosu na istinitost propozicije (1977: 681; 1977: 793). U epistemički modalnom iskazu, prema Nujtsu, procenjuje se šansa da je hipoteza realnost (2001: 21). Prema Lajonsu, u epistemički modalnom iskazu procenjuje se istinitost hipoteze (1977: 681; 1977: 793). Nujtsova definicija deluje pomalo skućeno zbog toga što epistemičku modalnost svodi na tradicionalno modalno značenje verovatnoće, odnosno mogućnosti, ne ostavljajući prostora za druga značenja. S druge strane, pitanje je da li se u Lajonsov stav prema istinitosti propozicije može ugraditi upravo mogućnost, centralno značenje epistemičke modalnosti.

Problematičan je Lajonsov izbor da u definiciju epistemičke modalnosti uvede kontroverzni pojam istinitosti. S obzirom na to da se modalnost definiše kao govornikov subjektivni odnos prema onome o čemu je reč, propoziciji, sadržaju iskaza ili nečemu sličnom, mogla bi se osporiti adekvatnost navedene definicije epistemičke modalnosti. Možda bi umesto govornikove subjektivne ocene istinitosti propozicije preciznije bilo govoriti o govornikovoj uverenosti u pozdanost propozicije. Interesantno bi bilo ovu (re)definiciju testirati kroz rečenice koje imaju epistemičku interpretaciju. Pitanje je da li u rečenici *This car is likely to break down*, recimo, govornik zauzima stav prema istinitosnoj vrednosti propozicije <*This car – break down*>. Akcenat nije na tome da li je ta propozicija bila / jeste / će biti istinita ili je bila / jeste / će biti njena suprotnost – neistina. Govornik ne izražava svoju sumnju, odnosno sigurnost u to da li je istina ono što propozicija izriče, već u izvesnost za njenu realizaciju, u pomenutu pouzdanost hipoteze da će se auto pokvariti. Ovde se cikličnom putanjom vraćamo Nujtsovoj definiciji i

šansi da se neko hipotetičko stanje realizovalo / da se upravo realizuje / da će se realizovati, a njena ograničenja već smo spomenuli. Prethodna zapažanja ne impliciraju da ne postoje epistemička sredstva kojima se izražava govornikova uverenost u istinitost propozicije – samo se sugerše da ne mogu sva epistemička značenja stati niti pod kišobran Nujtsove definicije, niti pod kišobran Lajonsove.

Palmer na nekim mestima epistemičku modalnost definiše kao govornikovu uverenost u istinitost propozicije, a na drugima kao stepen govornikove uverenosti u ono što govori (2001: 51). Druga definicija ne uvodi pojam istinitosti i šira je od prve – zaobilazi nezgodnu (ne)istinitost i epistemičku modalnost ne svodi samo na govornikovo određenje prema istinitosti propozicije, već ostavlja prostora za druga modalna značenja koja spadaju u domen epistemičke modalnosti.

Imajući ovo u vidu, pozabavimo se time kako engleski jezik enkodira epistemičku modalnost pridevima i priložima.

2.1. Pridevi i prilozi

Epistemički pridevi i prilozi su zatvorene klase reči. Kategorija priloga je veća, što je povezano sa češćom upotrebom epistemičkih priloga (Nuyts 2001: 55). Što se sintaksičkog ponašanja tiče, pridevi imaju utvrđeni obrazac ponašanja i prilično fiksno mesto u rečenici. Rivier ih deli u dve velike grupe (1983: 4):

1. *This car is likely to break down.*
2. *It is likely that the restaurant will be full.*

U prvoj grupi su rečenice poput one u primeru 1. sa subjektom koji je imenička fraza ili pak zamenica koja referira na neki konkretan pojam. Drugu grupu čine pridevi koji imaju sintaksičko ponašanje kao *likely* u primeru 2.: subjekat je impersonalno *It*, odnosno zamenica bez konkretne reference. Pridevi se na osnovu sintaksičkog ponašanja dalje mogu deliti na osnovu

dopunske klauze koja prati pridev. U dopunskoj klauzi može biti infinitiv bez subjekta (primer 3.), infinitiv ispred kojeg ide imenička fraza po šablonu *for NP to* (primer 4.) ili pak *that* klauza (primer 5.):

3. *It's likely to rain tomorrow.*
4. *It might be possible for an object to exist which always moves faster than light.*
5. *It is certain that every effect must have a cause.*

S priložima je situacija drugačija. Nujts kaže kako ih nije glas da se mogu naći na potpuno različitim pozicijama u rečenici (2001: 57). Kačmarova je sprovela istraživanje o epistemičkoj modalnosti, fokusirajući se na modalne priloge koji izražavaju (ne)sigurnost u istinitosnu vrednost propozicije (2004: 32). Nju interesuje modalnost u širem smislu i kao modalne vidi sve moguće manifestacije subjektivnog govornikovog stava: pitanja, imperative, negaciju, modalne priloge, evaluativne i modalne uvodne reči ili ograde. Ovo istraživanje se bavi modalnim priložima i evaluativnim i modalnim uvodnim rečima. Zapravo, reč je o pojmovima *emphasizers* i *disjuncts*. Tradicionalna deskriptivna gramatika (Quirk et al. 1985) priloge klasifikuje, na osnovu njihove gramatičke funkcije, na adjunkte, subjunkte, disjunkte i konjunkte. Adjunkti i subjunkti integrišu se u strukturu rečenice, s tim što su adjunkti ravnopravni s drugim konstituentima u rečenici, dok su subjunkti u podređenom položaju, oni daju dodatnu informaciju u rečenici koja bi bila kompletna i bez njih. Disjunkti i konjunkti imaju perifernu poziciju u rečenici. Disjunkti su nadređeni ostatku rečenice, poziciono su izdvojeni u odnosu na ostatak rečenice i izražavaju lični stav, daju komentar na istinitosnu vrednost izrečenog. Nas interesuju subjunkti (koji su ujedno i pojačivači) i disjunkti.

Pojačivači su subjunkti s modalnim značenjem. Oni menjaju istinitosnu vrednost rečenice na tri načina: oni naglašavaju

(*emphasize*), približavaju (*approximate*) ili ograničavaju (*restrict*). Za pojačivač koji naglašava primer bi bio *certainly*, za pojačivač koji približava primer bi bio *probably* i za pojačivač koji ograničava primer bi bio *only*. Kroz davanje komentara na sadržaj iskaza, disjunkti izražavaju sigurnost (*certainty*) i evaluaciju (*evaluation*). Značenje sigurnosti mogli bismo povezati s procesom Nujtsovog govornika kolike su šanse da je nešto realno, dok bismo značenje evaluacije mogli pronaći u stavu Lajonsovog govora prema istinitosti propozicije. Prilozi koji su predmet istraživanja Kačmarove, kao i sva leksička i gramatička sredstva putem kojih se izražava epistemička modalnost, govorniku služe da zauzme stav, bilo prema izvesnosti realizacije nekog stanja stvari, bilo prema istinitosti neke propozicije (vidi 2).

Kačmarova je došla do sledećih rezultata u svom istraživanju. Ona je utvrdila koje to lekseme s funkcijom pojačivača/disjunkta mogu biti markeri modalnosti. Sledeća tabela predstavlja gde se u rečenici mogu pojaviti prilozi i koju gramatičku funkciju mogu vršiti:

Adverb	Ptic Use		Phrases				adverb	Ptic Use		Phrases					
	DC		adv	adj	NP	VP		PP	DC		adv	adj	NP	VP	PP
absolutely	E														
actually			E	E	E	E	E								
apparently	D												E	E	E
appropriately				D											
basically	D	D	D	D	D	D	D						E	E	E
certainly	E	E	E	E	E	E	E		E	E	E	E	E	E	E
clearly	D				E	E	E		D						
completely	D												E	E	E
definitely	D	E			E	E	E	E							D
essentially	D		D	D	D	D			D						E
exactly	D													E	E
interestingly				D					D						
literally					E	E	E	E							
naturally	D					D								D	
														E	E

Table 8 The occurrence of the target modality markers in sentence units

Legend:
 E – emphasize
 Ptic Use – adverbs used parenthetically
 phrases – adv = adverbial phrase, adj = adjectival phrase, NP = noun phrase, VP = verb phrase, PP = prepositional phrase
 D – disjunct
 DC – an element within a dependent clause

(Kačmarová 2004: 44)

Najveću fleksibilnost u pogledu sintaksičke pozicije pokazao je prilog *basically*, koji je uvek disjunkt, i pojačivači *certainly* i *really*, koji se mogu naći u svih sedam pozicija: unutar parenteze, zavisne klauze, priloške, pridevske, imeničke, glagolske i predložke fraze.

Ovako izgleda sistematizovani paradigmatički pregled modalnih priloga i uvodnih reči, do kojeg je došla Kačmarova:

Modal adverbs		Evaluative and modal introductory words	
ABSOLUTELY	REALLY	ABSOLUTELY	INTERESTINGLY
ACTUALLY	SERIOUSLY	ACTUALLY	NATURALLY
ARGUABLY	SIMPLY	APPARENTLY	OBVIOUSLY
CERTAINLY	TOTALLY	APPROPRIATELY	REALLY
CLEARLY	TRULY	BASICALLY	SERIOUSLY
DEFINITELY	VIRTUALLY	CERTAINLY	SURPRISINGLY
LITERALLY		CLEARLY	TOTALLY
PERFECTLY		COMPLETELY	TRULY
POSSIBLY		DEFINITELY	UNDOUBTEDLY
PRECISELY		ESSENTIALLY	UNEQUIVOCALLY
PURELY		EXACTLY	UNUSUALLY

Table 10 Notional paradigms of modal adverbs and introductory words

ABSOLUTELY	REALLY
ACTUALLY	SERIOUSLY
CERTAINLY	TOTALLY
CLEARLY	TRULY
DEFINITELY	

Table 11 Adverbs functioning as both modal adverbs and introductory words

(Kačmarová 2004: 45)

Svaki od ovih priloga je potencijalno mesto polaska za istraživanje o modalnosti. Za svaki od njih moglo bi se sprovesti korpusno istraživanje i utvrditi da li epistemičku interpretaciju imaju u svakom kontekstu ili samo u određenim gramatičkim ili kontekstualnim uslovima. Bilo bi interesantno proveriti da li sve modalne adverbe pokriva Nujtsovo shvatanje epistemičke modalnosti, dok sve evaluativne uvodne reči možemo interpretirati kao modalne putem Lajonsove definicije epistemičke modalnosti. Takođe bi valjalo proveriti da li je lista priloga Kačmarove konačna. Radi ilustracije, kratko ćemo razmotriti dva slučaja.

Ako ih uporedimo s epistemičkim priložima *par excellence* (*certainly*, *undoubtedly*) i uzmemo u obzir pomenute definicije epistemičke modalnosti, primećujemo da *reportedly*, *allegedly* ili *supposedly* ne izražavaju epistemička modalna značenja nesporno i nedvosmisleno. Zapravo, oni uvode nekakvu fiktivnu tačku gledišta, dok sam govornik ostaje bezbedan iza rekla-kazala priloga. S obzirom na to da sam govornik ne iskazuje stav o istinitosnoj vrednosti iskaza (Celle 2009: 272), još manje stepen uverenja u to da se nešto realizovalo ili će se realizovati, postavlja se pitanje da li rekla-kazala priloge uopšte možemo sma-

trati epistemičkim, imajući u vidu pomenute definicije epistemičke modalnosti. Pogledajmo sledeće primere (preuzete iz Celle 2009: 270):

6. *It is reported that the suspect was unarmed.*
7. *It is alleged that neo-liberalism is the best means of rapid system transformation, economic renewal, and re-integration into the global economy.*
8. *It is supposed that the areas are under Palestinian administration.*

Iako govornik ne otkriva svoju epistemičku poziciju tako neposredno kao kad je reč o epistemičkim priložima *par excellence*, on svesno odabira da njegov iskaz ne bude asertivan i signalizira da propoziciju treba prihvatiti sa rezervom. Dakle, umesto tvrdnje da je regija pod palestinskom upravom u primeru 8., govornik poseže za jezičkim sredstvom koji će napraviti otklon u odnosu na tvrdnju. I upravo u toj ogradi je epistemički stav govornika, u uzdržanosti i znaku pitanja koji se stavlja na propoziciju rekla-kazala priložima. Ta rezervisanost je govornikov stav prema istinitosnoj vrednosti iskaza. Rekla-kazala prilozi su, dakle, u potpunosti obuhvaćeni Lajonsovom definicijom epistemičke modalnosti.

U tabelama s priložima i uvodnim rečima javlja se prilog *surprisingly*. Iznenađenje spada u domen osećanja, poput sreće ili tuge – a ipak je moguće da prilog *surprisingly*, te pridevi *surprised* ili *surprising* dobiju epistemičku interpretaciju. Slučajevi gde se najjače oseća epistemička komponenta u značenju prideva *surprised* i *surprising* su fraze *It would be surprising / I would be surprised* praćene *if* klauzom (primeri preuzeti iz Rocq Migette 2009: 226):

9. *Only 44, and with 16 years to go before the official NatWest retiring age, this is, he agrees, unlikely to be his last job. 'How long it is right for both me and the bank to do the job is not something we are consider-*

ing at present', he says, 'but I would be surprised if I was still here in 16 years' time.

10. *It is not possible to say that these families were typical of all Caribbean families in London. However, it would be surprising if their behaviour were completely atypical.*

Parafraze rečenica iz primera 9. i 10. bile bi *I probably won't be here in 16 years' time* i *Their behavior is probably typical to some extent*. U ovim primerima hipoteze <*I – still be here in 16 years'time*> i <*Their behaviour – be completely atypical*> suprotne su od onog što je očekivano i izvesno. Govorimo o govornikovoju proceni verovatnoće da se neko stanje stvari realizovalo / da se upravo realizuje / da će se realizovati. Fraze *It would be surprising / I would be surprised* koristimo da bismo izrazili sumnju u izvesnost realizacije nekog hipotetičkog stanja stvari. Stoga o ovim primerima možemo govoriti kao o epistemički modalnim prema Nujtsovoj definiciji.

3. Deontička modalnost

Poznato je da se deontička modalnost tradicionalno definiše preko pojmova obaveze i dozvole: *must*, recimo, izražava obaveznu da neka radnja bude izvršena, dok *may* daje dozvolu da neka radnja bude izvršena. Deontička modalnost predstavlja evaluaciju moralne prihvatljivosti, poželjnosti ili nužnosti nekog stanja stvari (Nuyts 2001: 25). Lajons koristi termine *necessity* i *possibility*, ali ih filtrira kroz pojam moralno odgovornog vršioca radnje i opet dolazimo do pojmova obaveze i dozvole, jer, ako je nešto moralno nužno, onda to morate uraditi (*you must do it*), a ako je nešto moralno dopustivo, onda to možete uraditi (*you may do it*) (Lyons 1977: 823).

3.1. Pridevi i priloz

Zahvaljujući nekoliko studija o deontičkim pridevima, lingvisti su uočili da su

dosadašnje definicije deontičke modalnosti neadekvatne jer značenja koja mogu izražavati deontički pridevi nisu kompatibilna s tradicionalnim shvatanjem deontičke modalnosti. Razmotrimo sledeća dva primera (preuzeta iz Van linden, Verstraete 2010: 150):

11. *It was essential, he said, that money was better distributed, so that it reached the poorest people. Money was power and without it, Professor Desai said, the millions of poor in India would remain without a true say in the running of their country.*
12. *You can indulge the shortcomings of a friend a certain number of times and then, unwittingly, they go over the limit. You tot everything up and, like mounting endorsements on a driving licence, there comes a point when you decide that in total they are unforgivable and can no longer be overlooked. [...] Sometimes it may be wholly appropriate not to forgive or forget. If your partner begs forgiveness and swears he will never do the same again, you may know in your heart of hearts that he's just confessing to get carte blanche to repeat the dirty deed.*

Ovakve pridevske konstrukcije ne mogu enkodirati po tradicionalnom shvatanju centralna deontička značenja obaveze i dozvole. Ove strukture niti koristimo da nametnemo obaveznu niti da damo dozvolu. U prvom slučaju govornik nikoga ne obavezuje da novcem bolje raspolaže, a u drugom slučaju govornik ne daje nikom dozvolu da oprost ili zaboravi. Za ove strukture se samo može reći da ukazuju na meru u kojoj je poželjno da se neko stanje stvari realizuje (Van linden, Verstraete 2010: 151). Otuda i potreba za novom definicijom deontičke modalnosti: deontička modalnost izražava nečiju procenu poželj-

nosti realizacije nekog stanja stvari, a ta procena ne mora podrazumevati izricanje obaveze niti davanje dozvole (Van Linden, Verstraete 2010: 160).

I Nujts dolazi do sličnih zaključaka u novijim istraživanjima i daje primere deontičkih izraza kao što su *it is (un)acceptable that* ili *I applaud/deplore that* da ilustruje ograničenost dosadašnjih definicija deontičke modalnosti preko pojmova obaveze i dozvole – u srži semantike deontičke modalnosti je samo procena moralne poželjnosti izvesnog stanja stvari (2005: 9). Ova Nujtsova primedba je nesporna, međutim, njegovi primeri nisu: teško da ćete čuti govornika čiji je maternji jezik engleski da kao dopunu glagolima *applaud/deplore* koristi *that* klauzu.

Literatura o deontičkim prilozima je štura. *Essentially* znači „when you think about the true, important, or basic nature of someone or something“ (*Oxford Advanced American Dictionary*), a sinonimi su mu *basically* ili *fundamentally*. *Appropriately* znači „suitably, acceptably for the particular circumstances“ (*Oxford Advanced American Dictionary*). Nijedan od ova dva priloga ne može imati deontičku interpretaciju. Pretpostavka je da se lingvisti ovom temom nisu preterano bavili iz dva razloga. Sam pojam deontičke modalnosti mnogo je uži od pojma epistemičke modalnosti, pa je samim tim manje i načina da se enkodira deontička modalnost. Drugi razlog može biti u tome što se centralna značenja deontičke modalnosti mogu izraziti i gramatičkim sredstvima koja se ne smatraju modalnim: imperativom, recimo, ili leksemama poput spomenutih *applaud/deplore*. Ipak, vrlo je diskutabilno da li ovaкви glagoli treba da budu proučavani pod okriljem modalnosti. Njihovo značenje je vrlo kompleksno i ne samo što ne izražavaju ni obavezu ni dozvolu već nisu kompatibilni s novijim, širim shvatanjem deontičke modalnosti. Ovi glagoli ništa ne govore o poželjnosti realizacije nekog stanja stvari. Nema hipotetičkog stanja stvari – go-

vornik izražava svoja osećanja prema nekoj realnoj situaciji.

Neki autori smatraju da prilog *necessarily* ima značenje deontičke pre nego epistemičke nužnosti (Simon Vandenberg, Aijmer 2007: 189):

13. *and in so doing I must necessarily be selective partial and personal given the heroic scale of the subject.*

Ovo je diskutabilan primer jer je *necessarily* iskombinovano sa *must*. Testirajmo ovu hipotezu sledećim primerom, gde je *necessarily* negirano:

14. *So those are not necessarily any of them indications for removing the parotid but you get a lump in the parotid and then it's ninetyfive per cent liable to be a parotid tumour and therefore it must be removed.*

Značenje *not necessarily* je očito epistemičko: 'it is not certain that they are' or 'they are not always'. Dakle, priča o *necessarily* kao deontičkom prilogu je nategnuta. Neobično je uopšte postavljati pitanje o deontičkom značenju priloga *necessarily*, s obzirom na to da još Fon Rajt kao prototipičan primer aletičke modalnosti (za koju lingvisti danas uglavnom smatraju da pripada epistemičkoj modalnosti) daje frazu *necessarily true* (1951: 2).

4. Dinamička modalnost

Dinamička modalnost kroz tradicionalnu literaturu podrazumeva pripisivanje neke sposobnosti subjektu klauze. Fon Rajt smatra da se ova vrsta modalnosti odnosi na sposobnost ili dispoziciju, kao u primeru (1951: 28):

15. *Jones can speak German.*

Ovim terminom se služe i Palmer i Nujts. Ova definicija se smatra prilično uskim shvatanjem dinamičke modalnosti: termin bi trebalo da obuhvati sve indikacije sposobnosti/mogućnosti ili potrebe/nužnosti inherentne agentima i učesnici-

ma u radnji (koji ne moraju biti sintaktički subjekti) ili situaciji (Van linden 2009: 9).

16. *Some athletes are able to run many miles at a time but to lesser mortals a maximum of three to four miles is ideal.*

U 16. primeru, sposobnost je inherentno svojstvo učesnika u situaciji (zahvaljujući njihovoj izvanrednoj fizičkoj spremnosti). Govori se o sposobnosti/mogućnosti koja je vezana za svojstvo učesnika – dužini puta koju je izvanredna reprezentacija Etiopije u stanju da pretrči u jedan mah, primera radi. Razmotrimo sledeći primer:

17. *Fund-raising is vital to the continuation of Redwings and requires a great deal of effort and good-will on the part of both staff and supporters. We know of several smaller sanctuaries which have had to close down because of financial difficulties – in fact we have often been able to help by taking in their animals which would otherwise have been destroyed.*

Finansijske poteškoće prinudile su učesnike da deluju na pomenuti način. Govorimo o nametnutoj nužnosti.

18. *It is possible to crop cauliflowers over a number of months, by growing them under polythene or cloches using the varieties already mentioned. The same four can also be sown a little later in an outdoor seedbed.*

U 18. primeru, (implicitno prisutni) baštovan se mora postarati da su određeni uslovi ispunjeni ukoliko želi da dođe do cilja. Rana berba karfiola je inherentno svojstvo određenog stanja stvari, odnosno proizlazi iz spleta okolnosti.

Dinamička modalnost je binarna kategorija – sadrži vrednosti mogućnosti (*possibility*)/sposobnosti (*ability*) i nužno-

sti (*necessity*)/potrebe (*need*). Primeri 16., 17. i 18. ilustruju tri tipa dinamičke modalnosti. Prvi tip je dinamička modalnost inherentna učesniku (*participant-inherent dynamic modality*) koja pripisuje sposobnost/mogućnost ili nužnost/potrebu učesniku – prvom argumentu predikata / vršiocu radnje. Rečenica 16. je primer za značenje učesniku inherentne mogućnosti/sposobnosti, a primer za učesniku inherentnu nužnost/potrebu bio bi:

19. *Thus we sat there with the clock ticking away and talked about ghosts and Danish bog corpses and about the possible existence of terrible monsters on strange planets, until the dog began to yowl because he had to go pee badly and I noticed that I had missed my usual meal-time.*

Dinamička modalnost nametnuta učesniku (*participant-imposed dynamic modality*) označava sposobnost/mogućnost ili nužnost/potrebu učesnika na mestu prvog argumenta koje nameću lokalne okolnosti i koje mogu biti van kontrole učesnika (Van linden 2009: 10). Primer za nužnost nametnutu učesniku dat je u 17., a za (ne)sposobnost nametnutu učesniku je:

20. *We do clear the site before we leave, so we know that boys cannot have left equipment where the tents were. [...] The only way equipment can be left at the camp as if a boy has dropped it away from the tents, perhaps in the woodland nearby. Obviously if this does happen we will not be able to find it while we are at the camp, since boys don't remember where they leave equipment.*

Vođe izviđača neće uspeti da pronađu opremu dečaka zato što dečaci često zaboravljaju gde su ostavili opremu, što je van kontrole njihovih vođa (Van linden 2009: 10).

Treća, situaciona dinamička modalnost (*situational dynamic modality*) iz primera 18. odnosi se na mogućnost ili nužnost/neizbežnost inherentnu situaciji koju opisuje čitava rečenica (Van Linden 2009: 10). Ona nije vezana za učesnika – prvi argument, čak učesnik ne mora biti upleten ni na koji način:

21. *The alternative is the verdant, Atlantic-facing north, where it can rain although it does so pretty warmly.*

Mogućnost da kiša padne svojstvo je klimatskih uslova tog predela.

Ove podele dinamičke modalnosti drže se Fan Linden i Nujts. Imamo tri tipa dinamičke modalnosti i, unutar svakog od njih, s jedne strane značenje sposobnosti/mogućnosti, a s druge potrebe/nužnosti. Deluje da Fan Linden termine *ability, inability, capacity, possibility, inevitability, need, necessity* koristi pomalo nesistematično, s obzirom na to da je u osnovi dinamičke modalnosti binarna distinkcija. Ako ove termine posmatramo kao nijanse u značenju, nameću se pitanja: da li uopšte možemo govoriti o binarnoj distinkciji, da li ipak postoje skalarne vrednosti unutar dinamičke modalnosti, da li između termina *ability* i *possibility*, s jedne strane, i *need* i *necessity*, s druge, može da se povuče znak jednakosti ili su to različite vrednosti iste skale, da li se uopšte može postaviti granica između *ability* i *possibility* ili *need* i *necessity*. Ovo poglavlje je rešilo taj problem tako što nije odvajalo *ability* od *possibility*, niti *need* od *necessity* – oni uvek idu u parovima *ability/possibility* i *need/necessity*, odnosno *sposobnost/mogućnost* i *potreba/nužnost* (*neophodnost*), iako nije značenje svih rečenica bilo zamučeno između *ability/possibility* i *need/necessity* (vidi primer 21., u kojem se teško može govoriti o sposobnosti, već samo o mogućnosti).

Postoji problem i s podelom na tri tipa modalnosti, opet zbog nejasnih granica iz-

među modalnosti inherentne učesniku i modalnosti nametnute učesniku, kao i modalnosti nametnute učesniku i situacione modalnosti (Van Linden 2009: 12):

22. *We must persuade our mps to support the Bill - it's a Private Member's Bill, and so it is essential that at least 100 MPs support it, or it will get thrown out without a second reading.*

Učesnike evidentno imamo – makar stotinu poslanika u Parlamentu. Neophodno je da minimum od stotinu poslanika podrži ovaj predlog zakona jer tako propisuje (tj. nameće) britanski parlamentarni sistem. U ovom smislu govorimo o modalnosti nametnutoj učesniku. Međutim, rečenica se može interpretirati kao izraz situacione dinamičke modalnosti. Neophodno je da barem stotinu poslanika podrži predlog zakona, zato što su okolnosti takve ili zato što je to inherentno svojstvo britanskog političkog uređenja. Dakle, ta nužnost proizlazi iz datog stanja stvari ili izvesnog spleta okolnosti.

4.1. Essential

Pridev *essential* već smo pominjali u poglavlju o deontičkoj modalnosti (vidi odeljak 3.1., primer 11. *It was essential, he said, that money was better distributed, so that it reached the poorest people. Money was power and without it, Professor Desai said, the millions of poor in India would remain without a true say in the running of their country*) i u odeljku o dinamičkoj modalnosti (vidi 4., primer 22. *We must persuade our mps to support the Bill – it's a Private Member's Bill, and so it is essential that at least 100 MPs support it, or it will get thrown out without a second reading*).

Essential je deontički pridev koji izražava stepen poželjnosti da se neko stanje stvari realizuje. Sada ga svrstavamo među dinamičke modalne izraze koji izražavaju nužnost/potrebu koja proizlazi iz okolnosti. Ovo je mesto susreta deontičke i dina-

mičke modalnosti i iz primera prideva *essential* se vidi koliko je nekada teško napraviti doslednu i preciznu podelu modalnosti.

U oba primera sa *essential*, 11. i 22., ovaj pridev se može tumačiti kao apel na moralnu svest određene populacije (indijskih vlasti; nas koji moramo ubediti poslanike da podrže predlog zakona). Ali u primeru 22. *essential* se može zameniti sa *necessary*, čime dobijamo situaciono dinamičko značenje neophodnosti ili nužnosti (*necessity*) – da bi predlog zakona bio usvojen, mora ga podržati barem stotinu poslanika:

23. *We must persuade our mps to support the Bill – it's a Private Member's Bill, and so it is necessary that at least 100 MPs support it, or it will get thrown out without a second reading.*

U primeru 11. dinamička interpretacija nije moguća – nije nužno ili neophodno da se novcem bolje raspoláže zato što tako neke okolnosti diktiraju, već je neophodno (*essential*) da se novcem bolje raspoláže zato što je to moralno ispravno i pravedno. Moralna poželjnost i stepen ispravnosti određenog postupka ili stanja stvari srž su deontičke modalnosti.

Dakle, izgleda da se *essential* u oba primera može tumačiti kao deontički pridev, ali samo u jednom kao dinamički. Vratimo se primeru 23., gde je *essential* zamenjeno sa *necessary* da bi se ukazalo na moguću situacionu interpretaciju primera 22. Čak i sa *necessary*, deontičko značenje opstaje u rečenici (naročito sa *must* u uvodnoj rečenici). Primer 22. predstavlja poziv da uradimo sve što je u našoj moći kako bi stotinu poslanika podržalo zakon. Rečenicu ne možemo oljuštiti pa da nam u ruci ostane samo pridev, kojem ćemo onda pripisati ili deontičko ili dinamičko značenje – prirodni jezik otima se strogim lingvističkim podelama.

Zaključak

Značenje epistemičke modalnosti raspeto je između govornikove ocene verovatnoće da se neka hipoteza realizovala/realizuje i govornikove ocene koliko je neka hipoteza pouzdana, odnosno kolike su šanse da je bila / jeste / bude istinita. Pojam istinitosti u filozofiji, a samim tim i filozofiji jezika, kontroverzan je i možda bi ga trebalo izbeći u definisanju modalnosti, s obzirom na to da govorimo o govornikovom subjektivnom viđenju sveta. Srž epistemičke modalnosti i njenih značenja naziremo u analiziranju i suočavanju gledišta različitih autora. Pridevi s epistemičkim značenjem imaju stabilno sintaksičko ponašanje, dok se prilozima mogu naći u najrazličitijim sintaksičkim pozicijama. Primeri prideva i priloga koji se ne mogu smatrati tipičnim epistemičkim interesantni su zato što nije istraženo u kojim kontekstima dobijaju epistemičku interpretaciju i koja tačno epistemička značenja izražavaju. Ovakvi primeri leksički enkodiranih modalnih značenja čine da preispitujemo i na potpuno nove načine sagledavamo tradicionalne pojmove, poput epistemičke modalnosti.

Deontičku modalnost ne možemo ograničiti samo pojmovima obaveze i dozvole. Kroz primere s pridevima s deontičkom interpretacijom došli smo do zaključka da se deontička modalnost odnosi na meru poželjnosti da se neko stanje stvari realizuje. Različite lekseme samo naizgled imaju deontičku interpretaciju, dok dublja analiza otkriva ili da nemaju deontičko značenje ili da ne spadaju u domen modalnosti uopšte.

Dinamička modalnost obuhvata sposobnost/mogućnost i potrebu/nužnost. Ovaj rad nije odvajao sposobnost od mogućnosti i potrebu od nužnosti ili neophodnosti, mada su uočeni primeri koji bi opravdali takvo rezonovanje. Prirodni jezik nam pokazuje koliko smo brzopleto povukli granicu između deontičke i dinamičke modalnosti, s jedne strane, ili razli-

čitih tipova dinamičke modalnosti, s druge. Modalni pridevi u korpusnim primerima podrivaju precizne lingvističke podele i brišu oštre teorijske granice. Prirodni jezik se još jednom otrgao lingvističkim uzdama.

Literatura

1. Celle, Agnès (2009), „Hearsay Adverbs and Modality“, *Modality in English: Theory and Description*, eds R. Salkie et al., Berlin: Mouton de Gruyter.
2. Høye, Leo Francis (2005), „You may think that; I couldn't possibly comment! – Modality Studies: Contemporary Research and future directions. Part I“, *Journal of Pragmatics* 37: 1295–1321.
3. Lyons, John (1979), *Semantics*, CUP.
4. Kačmárová, Alena (2004), „Modality – A Framework for Conveying Judgements“, internet, dostupno na <http://www.skase.sk> (pristupljeno 7. juna 2013).
5. Nuyts, Jan (2001), *Epistemic Modality, Language and Conceptualization*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
6. Nuyts, Jan et al. (2005), „On Deontic Modality, Directivity, and Mood: A Case Study of Dutch Mogen and Moeten“, internet, dostupno na <http://webhost.ua.ac.be> (pristupljeno 7. juna 2013).
7. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, internet, dostupno na <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (pristupljeno 1. jula 2013).
8. Palmer, Frank Robert (2001), *Mood and Modality*, CUP.
9. Palmer, Frank Robert (1979), *Modality and the English Modals*, Longman.
10. Quirk, Randolph et al. (1985), *A Comprehensive Grammar of the English Language*, Longman.
11. Rocq Migette, Christiane (2009), „Using the Adjectives Surprised/Surprising to Express Epistemic Modality“, *Modality in English: Theory and Description*, eds R. Salkie et al., Berlin: Mouton de Gruyter.
12. Riviere, Claude (1983), „Modal Adjectives: Transformations, Synonymy, and Complementation“, *Lingua* 59: 1–45.
13. Simon Vandenberg, Anne-Marie i Karin Aijmer (2007), *The Semantic Field of Modal Certainty: A Corpus-Based Study of English Adverbs*, Berlin: Mouton de Gruyter.
14. Van linden, An (2009), *Dynamic, Deontic and Evaluative Adjectives and Their Clausal Complement Patterns: A Synchronic-diachronic Account*, internet, dostupno na <https://lirias.kuleuven.be> (pristupljeno 7. juna 2013).
15. Van linden, An i Jean-Cristophe Verstraete (2011), „Revisiting deontic modality and related categories: A conceptual map based on the study of English modal adjectives“, *Journal of Pragmatics* 43: 150–163
16. Von Wright, Georg Henrik (1951), „Deontic Logic“, internet, dostupno na www.jstor.org (pristupljeno 7. juna 2013).

LEXICALISED MODALITY

Summary

This paper investigates modality by analysing examples where modal meanings are expressed through lexicalised linguistic means – modal adjectives and adverbs. Studies of lexicalised modality shift and broaden our perspective – they shed light on this phenomenon in such a way that studies which centered on

modal verbs never could. We are able to discern potential directions for new or further investigation. Certain terminological sets and divisions of modality are questioned. Traditional notions of epistemic, deontic and dynamic modality are challenged and their meanings are approached or redefined from a different angle.

damjanice.damjanice@gmail.com